

A LOKÁLIS IDENTITÁS FONTOSSÁGA A KISTELEPÜLÉSEK JÖVŐJÉNEK ELŐSEGÍTÉSÉBEN

Böjthe-Kiss Hedvig Zsófia

„Az életnek értéket csak a szolgálat adhat, amellyel az emberek ügye felé fordulunk. Ez kissé szigorúan és általánosan hangzik, de ez az egyetlen igazság, melyet minden következménnyel megismertem. Senki nem ülhet a virágos réten, mint Ferdinánd, a bika, s nem szagolhatja büntetlenül a szép virágokat. Ember vagy, tehát ember módra és az emberek között kell élned.”¹

1. Bevezető gondolatok

A lokális identitás kérdésköre meghatározó a kistelepülések jövőjét illetően. Ha megkérdeznénk az utca emberét, vajon mit válaszolna arra a kérdésre, hogy merre tartanak a kistelepülések? Kis lélekszámú településként miből tudják fenntartani magukat az önkormányzatok és ezáltal milyen lehetőségeket teremtenek az ott élőknek?

Saját példából kiindulva látom, hogy sok fiatal költözik nagyvárosba a szebb és gondtalanabb jövő érdekében. Fejlettebb infrastruktúra, több szórakozási-, és munkalehetőség, élénkebb társadalmi élet, magasabb bérezés, könnyebben elérhető szociális ellátások, lakáshelyzet, gazdasági mutatók, fejlett tömegközlekedés. A vidéki térségek népességének lendületét az elvándorlás határozza meg, de a vidéki népességfogyás nem kizárólagosan a munkalehetőségekkel, hanem a helyben elérhető juttatásokkal és a környezet minőségével is összefügg.² Milyen átfogó intézkedésekre van szükség annak érdekében, hogy

¹ Márai Sándor: *Füveskönyv*. Budapest, Helikon, 2001. 8.

² Kulcsár László: *A vidékfejlesztés elméleti megközelítése: regionális és kulturális összefüggések*. Kolozsvár, Kriterion, 2017. 156–161.

a fiatal generáció ne az elvándorlás gondolatát fontolgassa, hanem helyben próbáljon boldogulni?

Akármennyire próbálja megtartani a felnövekvő generációt a kistélepülés, sok esetben kudarcot vall. Fontos kérdés, hogy milyen alternatívák jönnek szóba az önkormányzatiság fenntartására?

Ebben a felgyorsult világban jut-e elég idő egymásra, fennmaradnak-e a kialakult közösségek, milyen szintű a helyi identitás és a lokális kötődés a települések irányába?

Az otthonhoz való kötődés a települések fejlesztésének kulcsa, hiszen az otthon szeretete „tenni akarásra” buzdítja az embereket, hiszen ezáltal a saját életminőségüket tudják növelni az adott településen. Szót kell ejteni a kulturális, területi örökségről, hagyományokról, a helyi történelemről, szokásokról, valamint a most nagyon előtérbe helyezett településimázs kérdésköréről egyaránt. Fontosnak tartom, hogy kitérjek az exogén és az endogén fejlődés megközelítéseire is, párhuzamba hozva ezzel a lokális identitás fontosságának kérdését.

2. Alapelvek

Magyary Zoltán szavaival élve az önkormányzás alapgondolata az, hogy ha azt szeretnénk, hogy valami jó legyen, azt magunknak kell elvégezni, nem másra hagyni. A helyi önkormányzás, valamint a lakosság számára biztosított önkormányzás joga a település, valamint a vármegye választópolgárai közösségének joga.³

Ennek ellenére az Alaptörvény nem határozza meg azt, ki lehet a helyi önkormányzáshoz való jog címzettje.⁴ Az önkormányzáshoz való jog címzettjei a települések és a vármegyék választópolgárai. Az önkormányzáshoz való jog nem csupán jog, de kötelezettség is az állampolgárok felé, hiszen így jut érvényre az állampolgári felelősségérzet. Az Alaptörvény is úgy deklarálja, hogy mindenki felelős önmagáért, képességei és lehetőségei szerint köteles az állami és közösségi feladatok ellátásához hozzájárulni.⁵ Ez az önkormányzati törvényben úgy mutatkozik meg, hogy a lakosok kötelesek öngondoskodással enyhíteni a közösségre háruló terheket, képességeik és lehetőségeik szerint

³ Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény 2. § (1).

⁴ Balázs István et al.: *Magyarország helyi önkormányzatairól szóló törvény magyarázata*. Budapest, HVG-ORAC, 2016. 41.

⁵ Alaptörvény O) cikk.

hozzájárulni a közösségi feladatok ellátásához, valamint betartani a közösségi együttélés általános és elvárható szabályait.⁶

A helyi önkormányzatok egyértelműen az államszervezet részeinek minősülnek, ezzel párhuzamosan meghatározásra került az állami szervek és a helyi önkormányzatok közötti együttműködési kötelezettség a közös célok végrehajtása érdekében.⁷

Az önkormányzatisághoz kapcsolódó alapelvek sora rendkívül hosszadalmas. Említést kívánok tenni az önkormányzati autonómiáról, a decentralizációról, valamint a szubszidiaritásról. Varga Ádám szerint ezen, alkotmányjogi szempontból releváns elvek a helyi demokrácia előmozdítása érdekében működnek közre, ami alkotmányjogi szempontból az önkormányzatok elsődleges célja, egyízben létjogosultságuk alapja.⁸ Fábián Adrián pedig úgy fogalmaz, hogy „a helyi önkormányzat a helyi közösség, a feladat- és hatáskörök, valamint az erőforrások autonóm közigazgatási egysége.”⁹

Az emberek életük során sokfajta közösségben élnek: család, barátok, egyház, sport és nem utolsósorban a lakóhely közössége. Magyar szerint, amikor önkormányzatról beszélünk, mindig az emberekből kell kiindulnunk.¹⁰ Jogi értelemben helyi közösség nélkül nem beszélhetünk helyi önkormányzatról. Ha viszont nem a jog oldaláról közelítjük meg a kérdést, akkor a helyi közösség léte önmagában kevés a helyi önkormányzathoz, nélkülözhetetlen a helyi közösség aktivitására, részvételére a helyi közéletben, igényeik megformázására, a helyi ügyek iránti elkötelezettségére és közreműködésére.¹¹

A helyi önkormányzatok tennivalóit tekintve vannak kötelező – ezeket törvény állapítja meg – és önként vállalt feladatai, amelyeket pedig a helyi önkormányzat döntései. A decentralizáció fogalma ennek a kérdésnek a vonatkozásában azt jelenti, hogy a helyi önkormányzatok önmagukban, vagy állami szervekkel közösen közreműködnek minden olyan helyi érdekeket figyelembe vett kérdésben, amire képesek és hajlandók és ezen feladataik ellátásához

⁶ Mötv. 8. § (1) bekezdés.

⁷ Alaptörvény 32. cikk (1) bekezdés.

⁸ Varga Ádám: *A helyi önkormányzathoz való jog alapvető kérdései*. Budapest, Pázmány Press, 2021. 84. [a továbbiakban: VARGA (2021a)]-

⁹ Fábián Adrián: A helyi önkormányzat (nem jogi) fogalmáról. Új Magyar Közigazgatás, 2016/4. 36.

¹⁰ Magyar Zoltán: *Magyar közigazgatás – A közigazgatás szerepe a XX. sz. államában a magyar közigazgatás szervezete működése és jogi rendje*. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1942. 113.

¹¹ Fábián i. m. 36.

pedig az állami biztosítja részükre a szükséges erőforrásokat, vagy ezeket hozzáférhetővé teszi.¹²

A decentralizáció és az autonómia nem elválasztható egymástól, az önálló döntéshozatal több fronton valósul meg, a döntéseket a helyi közösség vagy a választott képviselők hozzák, a központi szerv pedig törvényességi kontrollt gyakorol mindezek felett.¹³

2.1. Autonómia

Autonómia nélkül nem beszélhetünk önkormányzásról, ennek az elvnek az érvényesülése elengedhetetlen az önkormányzáshoz.¹⁴ Kecő Gábor úgy közelíti meg ezt a kérdést, hogy az önrendelkezés fontosságát ragadja meg: szerinte az autonómia a helyi önkormányzat szabad önrendelkezését jelenti a céljai meghatározása és az ehhez szükséges eszközök alkalmazása tekintetében.¹⁵ A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény (a továbbiakban: Mötv.) meghatározza, hogy a helyi önkormányzatokat megilleti az a jogosultság, hogy saját maguk kialakítsák és szabályozzák működésüket és szervezetüket – a törvényi rendelkezésnek megfelelően –, valamint maguk határozzák meg ezeknek részletes szabályait. Vagyoni, pénzügyi autonómia fogalomkörén belül a helyi önkormányzat képviselő-testülete gyakorolja a tulajdonost megillető jogokat, bevételeivel önállóan gazdálkodik, vállalkozást folytathat.¹⁶

2.2. Szubszidiaritás

Mit is jelent ez az elv? Hogy a döntéseket az állampolgárokhoz a lehető legközelebbi szinten kell meghozni, a hatékonyság követelményét figyelembe véve. Ennek az elvnek megfelelően a közfelelősséget azoknak a választott testületek-

¹² Uo.

¹³ Lőrincz Lajos – Takács Albert: *A közigazgatás-tudomány alapjai*. Budapest, Rejtjel, 2001. 97–98.

¹⁴ Ádám Varga: Thoughts on the meaning content of the principle of local autonomy. *Institutiones Administrationis*, 2023/1. 86.

¹⁵ Kecő Gábor: *A helyi önkormányzatok pénzügyi jogi jogállása – A jogállást meghatározó jogintézmények modelljei a bevételi oldalon. Anglia – USA – Magyarország*. Budapest, ELTE Eötvös, 2016. 100.

¹⁶ Boros Anita et al.: *Az önkormányzati működés alapjai*. Budapest, TÖÖSZ, 2010. 10. <https://tinyurl.com/mkmrnhnc>

nek, hatóságoknak kell gyakorolniuk, amelyek az állampolgárokhoz legközelebbi szinten helyezkednek el.¹⁷ II. János Pál pápa az alábbiakban foglalja össze az elv lényegét:

„egy magasabb szintű közösség nem avatkozhat be egy alacsonyabb szintű közösség belső életébe és nem foszthatja meg illetékességétől, sőt, ha a szükség úgy kívánja, támogatni és segítenie kell abban, hogy összehangolja tevékenységét a társadalmat alkotó más tényezőkkel, tudniillik a közjó érdekében.”¹⁸

A szubszidiaritás egy olyan irányító elv, amely a közjó kivitelezésének eléréséhez szükséges hatalmat szabályozza, védelmet nyújt a társadalomban a szabad kezdeményezésnek, védi a kisebbek jogait a társadalmi életben és az alulról felfelé épülő társadalom kiépítését.¹⁹

Varga Zs. András szerint a szubszidiaritás az államot és az egyént egyaránt kötő, önkorlátozásra kényszerítő elv.²⁰ Ez az elv egyfajta segítő elv az önkormányzatiság teljesebb és pontosabb megértésében, illetve alapot szolgáltat a helyi közösség számára arra, hogy azokban az ügyekben, amelyek tekintetében döntési jogra tartanak igényt. A szubszidiaritás elve kimondja, hogy a felsőbb hatalmi szervek feladata a kísézés. Ez az elv alátámasztja az önkormányzatiság létjogosultságát.²¹ Ez az elv azon a feltételezésen alapul, hogy a személyek – egyedül vagy közösen – valószínűsíthetően képesek megcélózni és kielégíteni a kollektív szükségleteket.²² Frivaldszky János szerint a szubszidiaritás, mint segítés, közvetett, tiszteletben tartja az emberek méltóságát, sajátos célt és

¹⁷ UN-HABITAT (2007) = UN-Habitat Guidelines on Decentralisation and Strengthening of Local Self-government. 2007. 4. Idézi: Siket Judit: *A helyi önkormányzatok közigazgatási autonómiája Magyarországon. Az autonómia egyes tárgykörei intézménytörténeti és nemzetközi kitekintéssel, figyelemmel a Helyi Önkormányzatok Európai Chartájára*. Szeged, Iurisperitus, 2020. 118.

¹⁸ II. János Pál pápa: Centesimus annus kezdetű enciklikája a Rerum Novarum enciklika kibocsátásának századik évfordulója alkalmából. Róma, 1991. május 1. 48. pont.
<https://www.katolikus.hu/dokumentumtar/centesimus-annus>

¹⁹ Varga Ádám: A szubszidiaritás mint a helyi önkormányzatiság központi elve. *Magyar Jog*, 2021/7–8. 468. [a továbbiakban: Varga (2021b)]

²⁰ Varga Zs. András: Alkotmányunk értékei. A fogalmi keretek. *Iustum Aequum Salutare*, 2009/1. 105.

²¹ Varga (2021b) i. m. 473.

²² Giorgio Vittandi: Subsidiarity: a new partnership between state, market and civil society. In: Alberto Brugnoli – Alessandro Colombo: *Government, Governance and Welfare Reform – Structural Changes and Subsidiarity in Italy and Britain*. Cheltenham–Northampton, Edward Elgar, 2012. Idézi Varga (2021b) i. m. 468.

identitást kiteljesítő jellege van, elvégre ez a magasabb közhatalmi szinten szerveződő politikai együttes mibenléte és feladata a közjóval összefüggésben.²³ Az Önkormányzati Charta²⁴ is deklarálja a szubszidiaritás elvét: a közfeladatokat általában elsődlegesen az állampolgárokhoz legközelebb álló közigazgatási szervnek kell megvalósítania.²⁵ A szubszidiaritás elve segít az önkormányzatosság teljesebb és pontosabb megértésében, ezen kívül alapot szolgáltat a helyi közösség számára arra, hogy az őket közvetlenül érintő ügyek tekintetében megillessen őket a döntési jogosultság.²⁶ Ott Anett vizsgálja a szubszidiaritás elvének érvényesülését a korábbi helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény (a továbbiakban: Ötv.), valamint a jelenleg hatályban lévő Möt. közötti feladat- és hatáskörtelepítés vonatkozásában. Az Ötv. hatáskörébe tartozó némely feladat átkerült a járási hivatalok, vagy más közigazgatási szerv hatáskörébe. Az egyik ilyen feladat az alap- és középfokú oktatás hatáskörének elvesztése volt, amelyet pénzügyi teljesítőképes indokával magyarázták, viszont ezen feladat elvételével rendkívül sok alsó tagozatot üzemeltető kistélepülésen lévő általános iskola bezárt. Az egészségügyi ellátás témakörét vizsgálva mindössze a háziorvosi ellátás maradt, amellyel sok kistélepülés gyötrődik.²⁷ Továbbá Ott azt is kifejti, hogy a szubszidiaritás elvének helyben történő működésének elengedhetetlen eleme a közösség léte. Egy olyan közösségé, akik különböző eseményeken találkoznak, együtt gondolkodnak a település jövőjéről, fejlesztési lehetőségeiről. Egyetértek azzal a gondolattal, hogy minden településen lennie kell egy olyan térnek, ahol az emberek összegyűlhetnek. Ez lehet egy kultúrház, egy tér, egy mozi, templom, imaház, ahol a mai kor igényeit szem előtt tartva lehet közösen elmélkedni, hogyan lehet élhetőbbé tenni az otthonukat. Az egyház szerepe is meghatározó, a világi és egyházi elöljáróknak egyaránt össze kell dolgozniuk a falu érdekében, hiszen egy egyházi alkalmon – legyen az istentisztelet vagy mise, bibliaóra vagy egy egyszerű hitéleti alkalom –

²³ Frivaldszky János: Szubszidiaritás és az európai identitás a közösségek Európájáért. In: Frivaldszky János (szerk.): *Szubszidiaritás és szolidaritás az Európai Unióban*. Budapest, Faludi Ferenc Akadémia, 2006. 36–37.

²⁴ A Helyi Önkormányzatok Európai Chartájáról szóló, 1985. október 15-én, Strasbourgban kelt egyezmény.

²⁵ Önkormányzati Charta 4. cikk 3. pont.

²⁶ Varga (2021b) i. m. 473.

²⁷ Ott Anett: A szubszidiaritás elvének érvényesülése a kistélepüléseken. In: Bándi Gyula – Pogácsás Anett (szerk.): *'A tudomány kertjéből'. Válogatott doktorandusz tanulmányok*. Budapest, Pázmány Press, 2022. 133–134. [a továbbiakban: OTT (2022a)]

a település életében meghatározó kérdések is terítékre kerülhetnek, amelyben meghatározó állásfoglalást tehetnek az említett személyek.²⁸

3. Lokális identitás

Mindannyian otthon vagyunk valahol, mindannyiunkba belevág egy érzés, ha az otthonról beszélünk. Lehet ez egy budapesti kerület, egy több százezer lakost számláló nagyváros, vagy egy pár ezer lélekszámú község. Otthon érezhetjük magunkat egy vallási közösség tagjaként, egy szintársulat tagjaként vagy egy sportot kedvelő közeg tagjaként. Az emberhez és közösséghez társított kulturális, történeti és személyes értékekről van itt szó, amely nagymértékben meghatározza azt, hogy hogyan azonosítjuk önmagunkat és milyen a kapcsolatunk a saját környezetünkkel.²⁹

Az helyhez való erős kötődés szerteágazó hatással van a személyek életére, így többek között a magánéletére, a munkában való elhelyezkedésére. A települések identitása is fontos tényező a településmenedzsment szempontjából. Fontos megismernünk az egyén helyhez kötődésének mértékét, ha a település marketingjét szeretnénk vizsgálni, hiszen ez kiemelkedő szerepet játszik egy település vonzerőjének meghatározásában, amely kialakíthatja vagy fokozhatja a helyfüggőség kialakulását egy település vonatkozásában. Ennek a területnek a vizsgálata rendkívül fontos, végeredményében lokálpatriótává válhatnak azok a lakosok, akik azonosulni tudnak a település jelenkori és jövőbeli céljaival.³⁰ Személyiségelméleti szempontból megközelítve a városidentitásnak öt részét különböztetjük meg, amely nem más, mint a városkép, életminőség, értékek, munka- és kereseti lehetőségek, valamint az anyagi erőforrások és terhek.³¹ A városkép illusztrálja a település külső megjelenését, mint például az utak állapota, zöld területek, épített környezet. Az életminőség kategória alatt a szabadidős- kulturális és a lakhatási lehetőségeket foglalja magában. A harmadik pillér, az értékek a település értékeit jelenti a település arculatán keresztül, beleértve

²⁸ Ott Anett: Van esély? A kis lélekszámú települések fejlesztésének elvi lehetőségei. *Jegyző és Közigazgatás*, 2022/3. 18–23. [a továbbiakban: Ott (2022b)]

²⁹ Ld. hasonlóan Varga (2021a) i. m. 45.

³⁰ Urbánné Treutz Ágnes: A helykötődés és a helyidentitás elméleti, településmarketing szempontú megközelítése. In: Torgyik Judit (szerk.): *Válogatott tanulmányok a társadalomtudományok köréből*. Komárno, International Research Institute, 2017. 147.

³¹ Urbánné Treutz Ágnes: Hellyel való azonosulás kapcsán felmerülő modellek. In: Bálint Csaba et al. (szerk.): *Rurális térségek a 21. században tudományos konferencia*. Gödöllő, DOSZ 2019. 253.

a lakóhelyek és a vállalkozások telephelyét. A munka- és kereseti lehetőségek tekintetében a településen található és a rendelkezésre álló munkahelyekre utal, hiszen ez valós képet mutat a település munkaerő-piaci lehetőségeiről, amely egyenesen arányosan magával hozza vagy az elvándorlást vagy a nagy számú betelepedést, amely nagy mértékben hatást gyakorol a helyi lakosság összetételére. Végezetül az anyagi erőforrások vonatkozásában a település pénzügyi lehetőségei, helyzete kerül górcső alá.³² Piskóti István két oldalról közelíti meg az identitás kérdését. A kognitív megközelítés szerint az emberek fejében lévő képet, tudást jelöli meg a városidentitás fogalom. Emocionális oldalról pedig az egyén kerül középpontba az identitás meghatározásakor, mint helyi lakos a településsel való azonosulásának képességéről van szó, hogy milyen mértékű a kötődése az adott település iránt.³³ Kerr és szerzőtársai az alábbiak szerint foglalták össze a településidentitás jellemzőit: a helyi lakosok az identitás képviselői, hiszen ők azok, akik a helyet alkotják, nekik van érzékük arra, kik ők valójában. A helyidentitás egy sokrétű folytonos kérdés. Végül a helyidentitás egy együttműködő kérdés, ami arra utal, hogy a helyi lakosok az identitás elkészítői és maguk a fogyasztói is.³⁴ A lokális identitás nagyobb aktivitást jelent a helyi közéletben, a közös, helyi hagyományok ápolását, a helyi gazdaságok támogatását, közös rendezvények megtartását.

A vidékszociológiában elterjedt az a megközelítés, hogy a lokális közösségek fejlődését az exogén és endogén tényezők dinamikus kapcsolatában látja.³⁵ Az endogén fejlesztési stratégia azt jelenti, hogy valami belülről kiindulva fejlődik, tehát a régió olyan fejlődését értjük, amely elsősorban nem külső segítségen alapul, hanem a saját erőforrások mobilizálásán és olyan kezdeményezések megvalósításán, amelyek e régióból magából érkeznek.³⁶ A vidékfejlesztési modell másik lába, az exogén fejlesztés jellemzői tekintetében elmondhatjuk, hogy a kulcstényező a méretgazdaságosság és a koncentráció, a fókusz a mezőgazdasági modernizáción és a munkaerő, valamint a tőke mobilitásának ösztönzésén

³² Urbánné Treutz (2017) i. m. 140–141.

³³ Piskóti István: Régió- és településmarketing, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2012. 147–169.

³⁴ Urbánné Treutz (2017) i. m. 141.

³⁵ Philip Lowe – Jonathan Murdoch – Neil Ward: Networks in rural development: beyond exogenous and endogenous models. In: J. D. van der Ploeg – G. van Dijk (eds.) *Beyond modernization. The impact of endogenous rural development*. Assen, Van Dordum, 1995. 87–106., Idézi: Csurgó Bernadett – Szatmári Anita: Vidéki kultúra, helyi közösség és lokális identitás. *Metszetek*, 2014/3. 34.

³⁶ Uo.

áll. Az utóbbi évtizedekben a vidékfejlesztési politika az exogén modell felől az endogén megközelítés felé vette az irányt.³⁷

A lokális identitás eszméje az 1960-as években kezdett előtérbe kerülni, amikor a társadalomtudomány és a földrajztudomány vizsgálni kezdte. Pár évvel később szimbolikus helyhez kötöttségről beszéltek, majd megjelent a lokális és a regionális identitás fogalma. A lokális identitás, mint endogén fejlesztési potenciál gyakran megjelenik a szakirodalomban, amely hangsúlyozza, hogy az erős helyhez való kötődés hajtóerő lehet a vidék fejlesztésében, mivel az erősen kifejezett lokális identitás a lakosság cselekvési hajlandóságát javíthatja.³⁸ A térrendezési politika elmaradásának kiküszöbölésének lehetséges eszközei az endogén fejlesztési stratégiák, amelyek – szemben az exogén fejlesztési eszközökkel – erőteljesebben figyelembe veszik az adott régió igényeit és lehetőségeit, mivel a szereplők helyben döntenek a saját régiójuk fejlesztéséről.³⁹ Rechnitzer János szerint

„a törvény – 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről – meghatározza a területfejlesztés célját, miszerint az ország mindegyik térségének biztosítani kell a szociális piacgazdaság kiépítését, a fenntartható fejlődés feltételeit és az innovációk térbeli terjedését, a főváros és vidék közötti különbségek mérséklését, a térszerkezet harmonikus fejlődését és a térségi identitás megtartását és erősítését”.⁴⁰

Káposzta József szerint az endogén fejlesztések célja a terület esélyeinek, a helyi képességek felismerése és kiaknázása.⁴¹ Waltraud Schmied a helyhez való kötődést, a lokális identitást az egyén életteréhez való viszonyulásból vezeti le. Ebben nagy szerepet játszik a személy szubjektív életminősége, mint például a környezete kulturáltsága, vagy a műveltség. Ez visszatükröződik a munkán, lakáson, képzettségen, a pihenéssel eltöltött időn és a közösségi életen

³⁷ Bodnár Gábor: Endogén regionális fejlődés a rurális térségekben. In: Lukovics Miklós – Savanya Péter (szerk): *Új hangsúlyok a területi fejlődésben*. Szeged, JATEPress, 2013. 43–44.

³⁸ Páncsity Adrienne: A lokális identitás jelentősége az endogén régiófejlesztésekben. *Humán Innovációs Szemle*, 2020/2. 23.

³⁹ Uo. 19.

⁴⁰ Rechnitzer János: A halogatott racionalizáció, mint a területi politika sajátossága az átmenetben. *Tér és Társadalom*, 2001/2. 6.

⁴¹ Káposzta József: Területi különbségek kialakulásának főbb összefüggései. *Gazdálkodás*, 2014/5. 409.

keresztül.⁴² Páncsity Adrienn szerint a lokális identitás, mint endogén fejlesztési potenciál egyre fontosabb szerepet kap, felismerve ezzel a helyi közösségekben rejlő gazdasági lehetőségek szerepét. Habár ez kevés egy térség gazdasági és szociális helyzetének előmozdításához, mégis úgy gondolja, hogy a mai, rohanó világunkban nagy szükség van a helyi közösségek összetartozására, valamint az ezt segítő programok kidolgozására.⁴³

Egy hagyomány-alapú társadalom a helyi kulturális értékek megbecsülésére épül, a kisközösségek belső kezdeményező erejére alapoz, ennek köszönhetően újra megtölti étellel a közösség alkotókedvét. A hagyományok ilyen módon való felszínén tartása az önbecsülés és a lokális identitás forrása lesz. A tradíció összeköti a múltat a jelent és a jövőt. Az egyes lokális területek történelmi múltja, sajátos kulturális hagyománya alapot biztosít a helyi tradíciók fennmaradására ezáltal elősegítve a helyi, lokális identitás formálódását. Ezeket a hagyományokat ápoló csoportoknak, kluboknak, szervezeteknek, közösségeknek vitathatatlanul fontos szerepük van a lakosság identitásának megerősítésében, kifejezésében. A helyi identitás egy szélesebb gárda múltjának és öntudatának is szerves részét képezi, ami az erre épülő gazdasági tevékenységből származó nyereség mellet pénzbeli fölényre nem feltétlenül váltható mondanivalókkal szintén rendelkezik.⁴⁴ Jan Asmann is kiemeli, hogy egy közösség tagjainak csoportjuk melletti elköteleződése, a kollektív identitás soha nem önmagában létezik. A közösséghez való azonosulás mindig cselekvésben, aktív kapcsolatokban realizálódik, így meghatározó jelentősége van az aktivitásnak, a közösségi programok megélésének. Az UNESCO közgyűlése által 2003-ban elfogadott szellemi kulturális örökség fogalmához kapcsolódik az, amit lokális hagyománynak nevezünk:

A szellemi kulturális örökség magában foglalhat szokásokat, ábrázolásokat, kifejezési formákat, tudást, készségeket, valamint az ezekhez kapcsolódó eszközöket, termékeket és kulturális helyszíneket, amelyeket a közösségek a saját kulturális örökségük részének tekintenek. Ez az örökség, amely nemzedékről nemzedékre hagyományozódik, és amelyet a közösségek folyamatosan megújítanak, közös identitást és folytonosság érzését biztosít számukra.⁴⁵ A magyar nemzeti értékek és hungarikumok gondozásáról szóló 324/2020. (VII.1.) Korm. rendelet deklarálja, hogy a nemzeti értékek adatait települési, tájegységi és

⁴² Waltraud Schmied: Ortsverbundenheit – eine Triebkraft für die Entwicklung ländlicher Räume. *Informationen zur Raumentwicklung*, 1987/3., Idézi: Páncsity i. m. 24.

⁴³ Páncsity i. m. 26.

⁴⁴ Kulcsár i. m. 130–137.

⁴⁵ https://szellemikulturalisorokseg.hu/index0.php?name=f21_jegyzekre_vetel

megyei értéktárakban, az ágazati értéktárban, a külhoni magyarság értéktárában, a Magyar Értéktárban, valamint a Hungarikumok Gyűjteményében és az egyes szakterületenkénti kategóriák szerint kell azonosítani és rendszerezni.⁴⁶ A településeken működtetett települési értéktár feladata, hogy megszervezze a településen fellelhető nemzeti értékek azonosítását és létrehozza a településen található nemzeti értékek adatait. A helyi önkormányzat képviselő-testületet rendeletben dönthet helyi értéktár bizottság létrehozásáról. A bizottság célja és feladata, hogy felkutassa és azonosítsa a fellelhető örökséget, a helyi és a magyar kultúra értékeit, szellemi és anyagi alkotásokat, legyen az ember keze által létrehozott, vagy természet adta örökség. A lakosság bekapcsolódása itt is nagy lehetőséget nyújt a közösségépítésre. A lakosság által képviselt hagyományok – a kistelepülésen működő „mindenki ismer mindenkit” elv alapján – nagy megbecsültségnek örvendenek. Legyen ez egy néptáncscsoport, egy énekkar, egy sportegyesület, egy kiállítás, egy hagyományörző szűrkészítő mester.

A lokális identitás fontos eleme a közösség számára, hiszen segíthet megérteni és megbecsülni saját kulturális hagyományait, saját nyelvüket, tájszólásukat, szokásaikat, valamint az otthonuk történelmi és földrajzi jellegzetességeit. Az utóbbi felsorolásból fontosnak tartom kiemelni a lokális nyelvi kultúra megőrzését. Szülőfalumban, ami az ország keleti felére esik, a lakosság í-zik: az „é” hangot „í”-nek ejtik. Ezt megtartani igazi kincs, hiszen ebből az adottságból is rögtön felismerhető, ki melyik szegmenséről érkezik az országnak. Az lokális azonosságtudat hozzájárul a kulturális sokféleség megőrzéséhez és a helyi sajátosságok kiemeléséhez. A helyben készült különleges ételek, kézműves termékek (lehet itt szó szappanokról, lekvárokról, textil termékekről), zenei hagyományok mind-mind hozzájárulhatnak a helyi identitás erősítéséhez, ezáltal növelve a település turisztikai vonzerőjét. A közösség megtartó ereje hordozza a hagyományok életben tartását, ezáltal megőrizve a település szellemiségét az utókor számára.

Véleményem szerint ebben a témakörben érdemes foglalkozni a településen létrejövő civil szerveződésekkel is. Az állampolgárok önkéntes szerveződései a társadalmi-kulturális élet fontos elemei, tevékenységük, szerepvállalásuk által jelentősen közreműködnek a társadalmi problémák hatékony kezeléséhez, a közösségi szükségletek kielégítéshez. Társadalomszervező és értékmegjelenítő szereppel bírnak, meghatározott cél, azonos érdeklődési kör mentén létrehozzák egyesületeiket, klubjaikat, keretet biztosítanak az önszerveződésre,

⁴⁶ A magyar nemzeti értékek és hungarikumok értéktárba való felvételéről és az értéktár bizottságok munkájának szabályozásáról szóló 324/2020. (VII.1.) Korm. rendelet.

ezáltal közösséggé szerveződnek.⁴⁷ Egy-egy ilyen közösség, mint például egy könyvklub, népdalkör, hímzőkör, bibliakör, idősklub megmozdítja az egyébként pangó közösségi életet és fontos lakossági kezdeményezések mögé tud állni. Pályázatok révén programokat alakítanak ki, bálakat szervezhetnek, sportnapot finanszírozhatnak, amelyen fontos, és a település életében meghatározó kérdések mellé is voksukat tehetik, támogatva ezzel a regnáló önkormányzatot.

A lokális identitás, mint közösségépítő, hagyományőrző, értékteremtő modell meglehetősen fontos egy település, kiváltképpen egy kistelepülés életében, ahol az elvándorlással, a hanyatló közösségi élettel, munkaerőhiánnyal, szociális és gazdasági nehézségekkel küzd a lakosság. A helyi értékek felfedezése és előtérbe helyezése növeli a helyben maradás esélyét, formálja a közösség megtartó erejét és a jövő generációjának példát statuál arról, hogy ha van egy településen tenni akaró közösség, ott érvényre jut a törekvés a település fejlesztése iránt, ezzel reményt adva a kistelepülések jövőjének.

4. Fennmaradási lehetőségek

A kistelepülések elnéptelenedése az urbanizáció megjelenésével párhuzamosan elkezdődött. Sok fiatal költözik nagyvárosba a szebb és gondtalanabb jövő érdekében. Fejlettebb infrastruktúra, több szórakozási-, és munkalehetőség, élénkebb társadalmi élet, magasabb bérezés, könnyebben elérhető szociális ellátások, lakáshelyzet, gazdasági mutatók, fejlett tömegközlekedés. A vidéki térségek népességének lendületét az elvándorlás határozza meg, de a vidéki népességfogyás nem kizárólagosan a munkalehetőségekkel, hanem a helyben elérhető juttatásokkal és a környezet minőségével is összefügg.⁴⁸ Eltérő vélemények mutatkoznak meg azzal kapcsolatban, hogy megéri-e ezen kistelepüléseket fenntartani, fejleszteni, vagy a másik lehetőséget választják, ami pedig a kistelepülések megszüntetése.

4.1. Közös önkormányzati hivatal

Az Alaptörvény rögzíti, hogy a helyi önkormányzat képviselő-testülete a szervezetalakítás szabadsága szerint, a törvény keretei között meghatározza

⁴⁷ Nárai Márta: Civil szervezetek egy kisváros életében. *Tér és Társadalom*, 2003/1. 92.

⁴⁸ Kulcsár i. m. 156–161.

szervezeti és működési rendjét⁴⁹, valamint deklarálja, hogy a testület sarkalatos törvényben meghatározottak szerint hivaltal hozhat létre.⁵⁰

Az önkormányzati feladatok ellátása történhet egyrésztől önálló hivatal működtetésének útján (polgármesteri hivatal, főpolgármesteri hivatal), másrésztől közös önkormányzati hivatal útján, amelyet több önkormányzat közösen hoz létre.⁵¹ A Mötv. meghatározza, hogy azok az önkormányzatok, amelyek lélekszáma nem éri el a 2000 főt, az önkormányzatok egy járáson belül vannak és amelyek közigazgatási területét legfeljebb egy település közigazgatási területe választja el egymástól, nem tarthatnak fenn önálló polgármesteri hivaltal, hanem közös hivaltalba kell rendeződniük. Kétezer főt meghaladó önkormányzat is lehet közös önkormányzati hivatal szereplője, önkéntes alapon, ha ezt a vele határos település kezdeményezi.⁵² A képviselő-testület meghatározza a szervezeti felépítést, illetve a közös önkormányzati hivatal elnevezését, a székhelyet, az önkormányzatok megnevezését, a fenntartáshoz való hozzájárulást, a munkáltatói jogok gyakorlásának rendjét, illetve a képviselő-testületek ülésének rendjét.⁵³ Mind az önálló, mind a közös hivatal tekintetében a legfontosabb és elsődleges feladat a döntések előkészítése, illetve a döntések végrehajtásának szervezése. Mindkét funkció tekintetében elmondható, hogy kiterjed mind az önkormányzati, mind pedig az államigazgatási döntésekre, attól függetlenül, hogy azok a képviselő-testület, a polgármester vagy a jegyző hatáskörébe tartoznak.⁵⁴

Az önkormányzati törvény feltételként tűzi ki, hogy a közös önkormányzati hivaltalhoz tartozó települések összlakosságának el kell érnie a 2000 főt, vagy a közös önkormányzati hivaltalhoz tartozó települések száma legalább hét kell, hogy legyen.⁵⁵ Enyhítés gyanánt meghatározza a törvény, hogy ha a csatlakozó települések a népszámlálás során a nemzetiségiék regisztrált arány településenként és nemzetiségenként eléri a húsz százalékot, ezen kívül a település összlakosságának meghaladja az 1500 főt, vagy a közös hivaltalok száma

⁴⁹ Alaptörvény 32. cikk (1) bekezdés d) pont.

⁵⁰ Alaptörvény 33. cikk (3) bekezdés.

⁵¹ Belügyminisztérium Önkormányzati Feladatok Főosztálya: Módszertani segédlet a közös önkormányzati hivaltalok megalakításához. *Jegyző és Közigazgatás*, 2012/4. 44–50. [a továbbiakban: *Módszertani segédlet*...]

⁵² Mötv. 85.§ (1) bekezdés.

⁵³ Bekényi József – Gyergyák Ferenc: Közös önkormányzati hivaltalok megalakulása, a jelenleg még önálló polgármesteri hivaltalok, körjegyzőségek átalakulásának folyamata közös hivaltal. *Új Magyar Közigazgatás*, 2013/6.

⁵⁴ *Módszertani segédlet*... i. m.

⁵⁵ Mötv. 85. § (2) bekezdés.

legalább öt, akkor az összes érintett képviselő-testület minősített többségével megalapítható a közös önkormányzati hivatal – feltéve, hogy az érintett települések történelmi, gazdasági, kulturális hagyományai azt indokoltá teszik.⁵⁶

Természetesen egy közös önkormányzati hivatal merőben más munkamorállal végzi a feladatait, mint egy önálló hivatal, ilyen sajátossága például, hogy több település döntéseit készíti elő, így elengedhetetlen az egyes települések ismertetőjegyeinek figyelembevétele, hiszen fontos szem előtt tartani az eltérő kvalitásokat és a lehetőségeket.⁵⁷ A Mötv. is meghatározza, hogy a nem hivatali székhely településeken az ügyfélfogadás a közös önkormányzati hivatal által létrehozott, állandó vagy ideiglenes jelleggel működő kirendeltség, vagy ügyfélszolgálati megbízott személyen keresztül, esetleg informatikai hálózat alkalmazásával történjen.⁵⁸

A hivatal tevékenysége – a korábbi szabályozással megegyezően – az államigazgatási döntések előkészítéséhez is kapcsolódik. Megannyi államigazgatási ügy került a járási hivatalok feladatköréhez, de a jegyzőnél, a polgármesternél és a hivatal ügyintézőjénél is maradt hatáskör. Az államigazgatási döntések szakmai előkészítése a hivatal másik jelentős tevékenységi köre, esetenként az ügyintézők a hatáskör címzettjétől kiadmányozási jogkört is kapnak.⁵⁹

A Mötv. rögzíti, hogy a települési képviselő-testület más települési képviselő-testülettel társult képviselő testületet alakíthat ki.⁶⁰ Kifejti továbbá, hogy társult képviselő testület kialakítása esetén a képviselő-testületek részben vagy egészben egyesítik a költségvetésüket, közös önkormányzati hivatalt tartanak fenn és intézményeiket közösen működtetik.⁶¹ Bekényi József és Barabás Zoltán szerint ez a rendelkezés a közös önkormányzati hivatal jogintézményére utal. Ha a társult képviselő-testület hivatala nem felel meg a törvény közös önkormányzati hivatalra vonatkozó szabályainak, az ott előírtaknak megfelelően kell kialakítani és létrehozni a közös önkormányzati hivatalt.⁶² Ha közös önkor-

⁵⁶ Mötv. 85. § (10) bekezdés.

⁵⁷ *Módszertani segédlet...*i. m. 4

⁵⁸ Mötv. 85. § (9) bekezdés.

⁵⁹ Belügyminisztérium: A közös önkormányzati hivatalok megalakításához. I. rész. *Jegyző és Közigazgatás*, 2012/4.

⁶⁰ Mötv. 56. § (1) bekezdés.

⁶¹ Mötv. 56. § (2) bekezdés.

⁶² Bekényi József – Barabás Zoltán (szerk.): *Önkormányzatokról Önkormányzatoknak*. Budapest, Belügyminisztérium, 2019. 145.

mányzati hivatalt nem tudnak létrehozni a meghatározott feltételek szerint, úgy ebben a formában társult képviselő-testület sem működhet.⁶³

4.2. Önkormányzati társulás

A magyar településszerkezet elaprózottságából fakadó hátrányok kiküszöbölésének egyik eszköze – a differenciált hatáskör-telepítés mellett – a társulás jogintézménye, amely az önkormányzatok közötti együttműködés és hatékonyság erősítését szolgálja.⁶⁴ A társulás létrehozásának motiválására számos különböző módszer létezik: vannak tisztán önkéntes társulások, gazdasági ihletéssel segített, de még mindig önkéntes társulások, illetve léteznek kötelező társulások is.⁶⁵

A helyi önkormányzatok képviselő-testületei megállapodhatnak abban, hogy egy vagy több önkormányzati feladat- és hatáskör, valamint a polgármester és a jegyző államigazgatási feladat- és hatáskörének hatékonyabb, célszerűbb ellátására jogi személyiséggel rendelkező társulást hoznak létre.⁶⁶

Általánosságban elmondható, hogy a társulás lehetősége mind a települések tekintetében, mind a területi típusú önkormányzatok számára elérhető.⁶⁷ Vannak olyan feladatok, amelyeket vagy csak települések – például egészségügy –, vagy kifejezetten területi önkormányzatok látnak el – például speciális szakértelem miatt.⁶⁸ Területi önkormányzatok által ellátandó, sajátos társulási intézmény például az úgynevezett társégi fejlesztési tanács.⁶⁹

A környező országokban a kistelepülések problémáinak megoldását a kötelező társulás erejében látják, viszont ez Magyarországon nem vált kötelező erejűvé, csupán élhetnek vele a kistelepülések.⁷⁰ Tilk Péter és Petrétei József meghatározzák azt, hogy milyen szabályokkal lehet megvalósítani a kötelező

⁶³ Uo.

⁶⁴ Uo. 148.

⁶⁵ Barta Attila: A helyi önkormányzatok társulásai. In: Balázs István (szerk.): *Helyi önkormányzatok*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2014. 190.

⁶⁶ Mötv. 87. §.

⁶⁷ Barta Attila: Önkormányzati társulások a helyi környezetvédelmi feladatok ellátásában. In: Fodor László – Bánya Orsolya (szerk.): *A települési önkormányzatok szerepe a környezeti politika és jog alakításában*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017. 110.

⁶⁸ Uo.

⁶⁹ Nagy Marianna – Hoffmann István (szerk.): *A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló törvény magyarázata*. Budapest, HVG-Orac, 2014. 311.

⁷⁰ Ott (2022b) i. m. 21.

társulások rendszerét, amelyek közül az alábbiakat tartják a legfontosabbnak: a települések kötelező társulásba rendeződését törvényben kell rögzíteni, továbbá meg kell határozni azon feladatokat, amelyeket a társulással közösen látnak el, meg kell határozni a szervezeti felépítésüket és működésüket, végül a finanszírozási rendszerükre is ki kell térni.⁷¹ Somlyódiné Pfeil Edit szerint a kötelező társulás korlátozza az önkormányzatok társulási szabadságát, de abból a célból, hogy egyensúlyt teremtsen az államszervezet egységéhez és az önkormányzati autonómia megőrzéséhez fűződő érdekek között.⁷²

A társulás feladatai közé tartozhat többek között a gyermekvédelmi ellátások megállapítása, szociális ellátások folyósítása, temető fenntartása, gondozása, hulladékgazdálkodás, óvodai nevelés és óvodafenntartás.⁷³ A társulások szervezetét és működésének rendjét a Mötv. deklarálja. A társulás döntéshozó szerve a társulási tanács, amely döntéseit határozattal hozza.⁷⁴

Ha a társulásukat a céljuk alapján szeretnénk vizsgálni, léteznek egycélú és komplex, többcélú társulások.⁷⁵ Az egycélú társulásokat egy jól behatárolt feladat megvalósítására hozzák létre, mint például óvoda, iskola fenntartása, területfejlesztési vagy hulladékgazdálkodási feladatok ellátása.⁷⁶ A skála másik végén, a komplex társulások tekintetében 2004-ben létrejött az intézményesített többcélú kistérségi társulás mechanizmusa, amely a kistérségek összehangolt fejlesztésének előmozdítása és az önkormányzati közszolgáltatások színvonalának kiegyenlítése végett jött létre.⁷⁷ A többcélú kistérségi társulás jogszabályban meghatározott feltételek szerint gondoskodhat például az oktatás és nevelés, szociális ellátás, egészségügyi ellátás, szennyvíztisztítás- és elvezetés, foglalkoztatás, területfejlesztés, vízgazdálkodás feladatkörébe tartozó közszolgáltatások biztosításához kapcsolódó térségi együttműködést igénylő feladat- és hatáskörök ellátásáról.⁷⁸ Varga Ádám szerint a kötelező társulásnak megvan a maga előnye, de ez veszélyes lehet az önkormányzati autonómiára. Nem tekintené észszerűen gondolkodónak az önkormányzatokat, illetve elvi síkon

⁷¹ Petréttei József – Tilk Péter: Az önkormányzati társulások és a kistérségek néhány alkotmányjogi kérdése. *Magyar Közigazgatás*, 2005/3. 129–141.

⁷² Somlyódiné Pfeil Edit: *Önkormányzati integráció és helyi közigazgatás*. Pécs–Budapest, Dialóg Campus, 2003. 122.

⁷³ Horváth M. Tamás: *Helyi közszolgáltatások szervezése*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2002. 180–181.

⁷⁴ Mötv. 94. §.

⁷⁵ Barta (2017) i. m. 111.

⁷⁶ Uo.

⁷⁷ A települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásáról szóló 2004. évi CVII. törvény.

⁷⁸ 2004. évi CVII. törvény 2. § (1) bekezdés.

nincs akadálya annak, hogy törvény előírja, miszerint bizonyos lélekszám alatt az összes feladatot társulásban kell létrehozni. Varga Ádám hozzáteszi még azt is, ha ez megvalósulna, teljesen kiüresedni az önkormányzatiság intézménye – attól eltekintve, hogy formálisan így sem vonható el az önkormányzatoktól a feladatellátás – de a gyakorlatban teljesen ki lehet üresíteni a kistelepülések feladatellátását.⁷⁹ A társulások jól bevált metódusai az önkormányzati együttműködésnek, hiszen a szubszidiaritás elvének érvényesülése itt is megmutatkozik, vagyis az elv lényege nem csak az, hogy a problémákat ott kell megoldani ahol keletkeztek, hanem az is benne van, hogy a települések egymás támaszai kell, hogy legyenek.⁸⁰

4.3. Fejlesztések, motivációk

A kis lélekszámú települések önkormányzatainak nehéz feladata, hogy az infrastrukturális lehetőségek csekély száma ellenére is vonzóvá tudják varázsolni a vidéki életformát. Ha a számok világát nézzük, statisztikailag a kistelepülések lélekszáma folyamatosan csökken, amely okai között van a rossz életkörülmény, a városokhoz nem hasonlítható alacsonyabb életszínvonal, kevés és nem túl színes munkahely felhozatal. A rendszerváltozás időszakában a rurális szegénység tömeges méreteket öltött, a falvak munkaerőpiaci teljesítményei és lehetőségei leépültek, a média pedig felerősített azt a tényt, hogy a vidék kifejezést összekötötték a szegénységgel és az elmaradottsággal. Véleményem szerint rendkívül nagy lehetőség van a kistelepülések fejlesztésében, hiszen az elmúlt években rengetegen költöztek a nagyvárosokból az agglomerációba, amelyet némely település már nem is bír el.

A települések részére számos pályázati lehetőség kínálkozik, amelyben az többek között infrastruktúrától, az egészségügyön át a köznevelés minőségének javításáig megannyi fejlesztés közül válogathatnak a kiírt pályázatok sikeres abszolválása után. Nagymértékben növeli az életszínvonalat például egy kerékpárút kiépítése a településen, vagy gépkocsi parkoló kialakítása, illetve intézmények akadálymentesítése is az idősebb generáció mozgásának megkönnyítése céljából. A környezetvédelem és a zöldenergia termelésére is ösztönzik az önkormányzatokat, ilyen például a geotermikus energiaforrások létrehozását célzó pályázatok.

⁷⁹ Varga (2021a) i. m. 204.

⁸⁰ Ott (2022a) i. m. 126.

Az 1669/2018 (XII.10.) Kormány határozat megteremtette a Magyar Falu programot, amelynek célja, hogy elősegítse az 5000 fő alatti települések népességének megtartását és az esetleges növekedését. A program keretében a Magyar Államkincstár által kiírt pályázatok keretében pályázni lehetett többek között orvosi szolgálati lakás építésére és felújítására, önkormányzati járdaépítés vagy felújítás anyagainak támogatására, illetve önkormányzati tulajdonban lévő közösségi tér ki- vagy átalakítására. A Magyar Falu Program 2019-ben kezdte el működését és a vidékfejlesztés egyik kiemelkedő komponensévé nőtte ki magát. A program rendkívül összetett, számos pályázati kiírást tartalmaz és eredetileg négy kedvezményezettre korlátozódott, de 2021-től kibővült az eredeti kör. A kedvezményezettek köréhez tartoznak jelenleg az önkormányzatok (például a közösségi terek minőségének feljavítása), történelmi egyházak (például intézmények bővítése tekintetében), tankerületek (iskolák felújítása), civil szervezetek (programok megvalósítása), valamint a vállalkozók (kistelepülési üzleteket támogató program a 2000 lélekszám alatti települések vonatkozásában). A Magyar Falu Programhoz kapcsolódtak más tárca által meghirdetett programok is, mint például a Falusi Útalap, a vasútállomások fejlesztése, a köztéri sportparkok fejlesztése, a családi otthonteremtési program (CSOK) bevezetése. Itt megemlítenéd, hogy a kistelepülések tekintetében megfordult a negatív demográfiai mutató, gyarapodásnak indult a lakosságszám, amely kétségtelenül a falusi CSOK-nak köszönhető.⁸¹ A Magyar Államkincstár adatai alapján több mint 36 ezer család otthonteremtését segített elő, ami azt jelenti, hogy településenként 14-15 család részesült az említett támogatásban. Ha ezt a születendő gyermekek számára próbáljuk lefordítani azt jelenti, hogyha minden családban 2-2 gyermek születik, akkor a településeken 28-30 gyermek megszületését és helyben lakását támogatta a falusi CSOK program. A családok megsegítése nem egyedüli fontos karja a Magyar Falu Programnak, a másik meghatározó rész a kistelepülések mellékútjainak teljeskörű felújítása. A program első éveiben 3000 kilométernyi mellékút került felújításra.⁸²

Az elmúlt években a hazai pályázati források mellett több Európai Unió pályázat is elérhető az önkormányzatok részére. Az uniós fejlesztéspolitika vidék felé fordulása nemcsak a források bővülésében nyilvánul meg, hanem a városi térnyerés új formáját is jelenti. A 2014–2020 közötti uniós pénzügyi ciklus első felében szerzett tapasztalatok azt mutatták, hogy a Területfejlesztési

⁸¹ Hajdú András – Litkei Máté: A vidékfejlesztés politikai jelentősége. In: Gallai Sándor (szerk.): *Szélmolnárok viharos éve*. Budapest, MCC PRESS, 2022. 259–260.

⁸² Pach János – Berczik Ábel: Helyi kormányzás – Egyensúlykeresés válságos időkben. In: Gallai Sándor (szerk.): *A legnehezebb év?* Budapest, MCC PRECC, 2023. 182-183.

Operatív Program (TOP) megyék jogú városokon kívüli települések számára biztosított forrásai jelentős részét a kisvárosok tudták lehívni.⁸³ A vidékfejlesztés fontos alappillére az Európai Unió Közös Agrárpolitikájának. Az uniós vidékfejlesztési célok elérését az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA) támogatja, amelynek végcélja a vidéki térségek társadalmi, környezeti és gazdasági fenntarthatóságának javítása. A közös agrárpolitika három hosszútávú cél elérése érdekében dolgozik, amely egyrészt a mezőgazdasági és erdőgazdálkodási ágazat versenyképességének növekedése, másrészt a fenntartható természetierőforrás-gazdálkodás és az éghajlat-politika fellépés biztosítása, végül pedig a vidéki gazdaságok fejlődésének megvalósítása, amelynek fontos eleme a munkahelyteremtés és a munkahelyek megtartása.⁸⁴ 2021-ben megjelent a KAP Stratégiai Tervről szóló uniós rendelet, amelyben Magyarország Kormánya kijelenti, hogy a szövetséges a vidéknek, a megújuló vidék, a megújuló agrárrium által sikeresek lehetnek a vidéki térségeink és sikeresek lehetnek az ott élő emberek is. A Terv meghatározza a 2023–2027 között zajló időszak kereteit.⁸⁵

A költségvetési törvény évről évre biztosítja az önkormányzati feladatellátást szolgáló fejlesztések támogatását az államháztartásról, a számvitelről, a közbeszerzésről szóló törvény rendelkezéseivel összhangban. A törvény külön mellékletben rögzíti a települési önkormányzatok általános működésének és ágazati feladatainak támogatását, így a teljesség igénye nélkül, az önkormányzatok működésének támogatása, közvilágítás alaptámogatása, óvodaműködtetési támogatás, család- és gyermekjóléti központok támogatása, szünidei étkeztetés támogatása, az önkormányzatok egyes kulturális feladatainak támogatása. Különböző minisztériumok (például Belügyminisztérium) is biztosítanak pályázati lehetőségeket az önkormányzatok részére, amelyek az infrastrukturális vagy az egészségügyi helyzet javítását célozzák.

A vidékfejlesztés tekintetében a magyar politika országos és helyi szinten ugyanazokkal a problémákkal nézett szembe a rendszerváltás időszakában, amelyek Európa és a világ többi országaiban kiemelt jelentőségűvé tették a vidék jövőjével kapcsolatos vitákat: élelmiszerellátás biztosítása, gazdaságfejlesztés iránya, demográfiai helyzet, kulturális örökség, a klíma és a környezetéletminőséget befolyásoló szerepe. A 2021-2027 Uniós fejlesztési

⁸³ Hajdú–Litkei i. m. 259.

⁸⁴ https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/rural-development_hu

⁸⁵ A közös agrárpolitika keretében készítendő stratégiai tervekről szóló rendelet Elérhető: <https://tinyurl.com/3xvezwr>

ciklus keretében, valamint a hazai költségvetésből biztosított források igénybevételeének tervezésére és irányítására Vidékfejlesztési Kormánybizottság jött létre.

Országunk fővárosát, Budapestet, gazdasági, kulturális és pénzügyi szempontból nehéz megközelíteni, viszont a főváros „testtartásához” szorosan kapcsolódó kérdése, hogy mi legyen a fővároson kívül eső térségek fejlődésével, hova mozduljon az ország többi nagyvárosa gazdasági szempontból? Az Országgyűlés 2014-ben elfogadta a Nemzeti Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepciót, amelyben deklarálja, hogy

„a nemzeti fejlesztés- és területfejlesztési politika céljai és prioritásai teljesülésének érdekében a Koncepció egyrészt horizontális szempontokat fogalmaz meg, melyeket az átfogó gazdasági, környezeti és társadalmi szempontokban jelenít meg, amelyeket a fejlesztéspolitika, a programtervezés és a megvalósítás egészében érvényesíteni kell, másrészt alapelveket határoz meg a fejlesztéspolitika keretében igénybe vett források felhasználásával kapcsolatban, valamint a kedvezményezett térségekkel-települések besorolásával kapcsolatban.”⁸⁶

A vidék fejlesztésének előmozdítása fontos és erőteljes hajtóerő lehet a helyi közösség és gazdaság javára. A vidékfejlesztési intézkedések célja, hogy javítsák a vidéki területek infrastruktúráját, gazdasági lehetőségeit, szolgáltatásait és életminőségét.

5. Záró gondolatok

A kistelepülések jövőjének lényegi mozzanatának tartom a lokális identitást. A lokális identitás fontossága nem csak Magyarországon, hanem világszerte elengedhetetlen a helyi közösségek, települések és régiók identitásának megőrzése és erősítése szempontjából. A helyi önkormányzatoknak ebben kulcsfontosságú szerepük van, hiszen az ő feladatuk az adott területi közösség értékeinek, hagyományainak és kulturális örökségének támogatása és védelme. Az önkormányzatoknak lehetőségük van, hogy támogassák és elősegítsék a

⁸⁶ 1/2014 (I.3.) OGY határozat 3. pont.

helyi kulturális és történelmi értékek ápolását, valamint a helyi közösségek összetartozását és összefogását.

Az önkormányzatoknak kiemelt figyelmet kell fordítaniuk a helyi közösségek és lakosok aktív részvételére a döntéshozatalban. A helyi identitás és az önkormányzati szervezetek közötti párbeszéd és együttműködés kiemelkedő jelentőségű a kölcsönös megértés és az eredményes fejlesztések érdekében.

Nem nagy titok, hogy a kistélepülések helyzete igen nehéz. Nincsenek, vagy nagyon keskenyek az anyagi források, hiányoznak alapvető intézmények, a társadalom egy része elenyésző fontosságúnak tartja őket. Mindezek ellenére a személyes véleményem az, hogy a helyzet nem reménytelen. Az elmúlt évek fejlesztési lehetőségei visszaadták a kistélepüléseken élő emberek hitét, van jövőjük ezeknek a helységeknek, megéri otthont teremteni, gyermeket vállalni, dolgozni a közösségben és a közösségért. Hiszem azt, hogy egy tenni akaró és jövőt teremtő, ambiciózus közösség tud olyan helyzetet teremteni egy hátrányos helyzetű kistélepülésen, amely kilátásba helyezhet egy reményteljes és tenni akaró lakosságot, ezzel biztos táptalajt létrehozva egy felfelé ívelő településnek.